

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-25>

УДК 344.13

О.М. ХРАМЦОВ

професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету

E-mail: Khramtsovaalex@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0137-2626>

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, 61022, Майдан Свободи 4

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ОБРАЗУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

АНОТАЦІЯ. В статті досліджено особливості становлення і розвитку законодавства нашої країни про кримінальну відповідальність за образу військовослужбовця. Застосування історичного методу в даному випадку дозволило дослідити історичну обумовленість криміналізації такого суспільно небезпечного діяння, як образа особи взагалі і образа військовослужбовця зокрема. Досліджені пам'ятки права таких періодів: князівський період; період перебування українських земель у складі Австро-Угорської та Російської імперії; період Української СРР; період незалежної держави України до ухвалення нового КК України та сучасний період.

Наголошується, що відповідальність за образу нараховує тривалий час в історії законодавства нашої країни. Воно містило норми відповідальності за образу як будь-якої особи, так і за образу конкретно визначених осіб: жінки, матері, батька, шляхтича тощо. Образа була можлива як словом, так і фізичними діями. Встановлено, що вперше відповідальність за образу військовослужбовця була встановлена Військовим артикулом Петра 1, суб'єктом якого був лише офіцер (спеціальний суб'єкт). В подальшому були криміналізовані образи різних осіб: священників; чиновників; поліцейських, військовослужбовців та інших.

Стаття 435-1 КК України 2001 року вперше в такому вигляді закріпила склад образу військовослужбовця. І хоча її диспозиція викликає певні зауваження з боку науковців, практичних працівників і представників громадянського суспільства, це є важливим кроком кримінально-правового захисту права військовослужбовців на професійну честь та гідність. Автор наголошує, що криміналізація образу військовослужбовця відповідає умовам історичної обумовленості та є своєчасною і необхідною.

В статті також надаються авторські визначення понять професійної честі та гідності; кримінально-правової образи та її форм.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: історична обумовленість, криміналізація, честь та гідність, кримінальна відповідальність, військовослужбовець, суб'єкт кримінального правопорушення, потерпілий, образа, фізичні та інформаційні дії, непристойна форма.

Як цитувати: Храмцов О.М., Становлення та розвиток законодавства України про кримінальну відповідальність за образу військовослужбовця. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2023. Вип. 36. С. 205-212. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-25>

In cites: Khramtsov O.M., (2023). Formation and development of the Ukrainian legislation on criminal responsibility for insulting a military serviceman. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Law»*, (36), P. 205-212. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-36-25> Ukrainian)

Постановка проблеми. Розв'язана Росією війна проти нашої держави змусила керівництво та суспільство переглянути своє відношення до прав і свобод громадянина взагалі і прав і свобод військовослужбовців, які захищають національну безпеку та суверенітет нашої країни. Це стосується і права на професійну честь та гідність військовослужбовців.

Під професійною честю військовослужбовця як об'єктом кримінально-правової охорони слід розуміти оцінку його особистості з боку суспільства, яка формується у відповід-

ності із суспільно значущими вчинками та діями особи в межах її професійної діяльності і які відповідають соціальним нормам цього суспільства.

Під професійною гідністю військовослужбовця як об'єктом кримінально-правової охорони розуміється самооцінка військовослужбовця своєї особистості, як представника певної професійної спільноти, але не люба самооцінка, а лише така, яка відповідає прийнятним в цьому суспільстві та загальнови-знаним нормам і правилам поведінки.

Честь та гідність особи, в тому числі і військовослужбовця мають і психологічний зміст, який включає низку етичних, соціально-психологічних та індивідуальнопсихологічних рис особистості. До них відносяться: для честі: потреба в повазі до себе та визнання іншими своїх заслуг перед людьми; переконаність у власній значущості для суспільства; чесність перед людьми; репутація; престиж; совість; почуття обов'язку перед людьми; висока моральність у стосунках; честолюбство; для гідності: потреба в самоповазі; вимогливість до себе; шляхетність; авторитет; сумлінність; правдивість перед собою; самоконтроль; почуття відповідальності перед власною совістю; самолюбство тощо.

Бажання захистити професійні честь та гідність військовослужбовців призвело до встановлення кримінальної відповідальності за образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї та виготовлення та поширення матеріалів, які містять образу честі і гідності, погрозу вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї. Така криміналізація призвела до неоднозначної її оцінки з боку науковців, практичних працівників та громадськості в цілому. Така оцінка обумовлена наступним: сумнівами щодо необхідності криміналізації образи, якій, на погляд окремих науковців та практичних працівників, ефективно протидіють засоби, визначені цивільним законодавством; невизначеністю в самій нормі форми образи, яка може бути пристойною або непристойною; помилковістю розміщення норми в розділі «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» (суб'єктом цих правопорушень може бути лише військовослужбовець) тощо.

Важливою підставою криміналізації суспільно небезпечного діяння є також її історична обумовленість. З цим також, на перший погляд, виникають проблеми, бо норма, що передбачена ст. 435-1 КК України в такому вигляді з'явилася в нашому законодавстві вперше. Але це не значить, що вона не має історичної обумовленості.

Питаннями кримінально-правової охорони честі та гідності особи взагалі та окремих представників суспільства займалися як закордонні так і українські дослідники серед яких можна виділити: Андрушка А. В., Бандурку О. М., Зелінського А. Ф., Грищука В. К., Гуртовенка О. Л., Дітріх О. І., Костенка О. М. та інших. Сам автор даної статті присвятив низку робіт даній проблемі. Разом з тим, недостатньо на наш погляд, приділялося уваги історичній обумовленості криміналізації такого суспільно небезпечного діяння, як образа.

Метою даної статті є дослідження історії становлення та розвитку законодавства про кримінальну відповідальність України за образу взагалі і образу військовослужбовців, зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження питання доцільності і соціальної обумовленості появи норми про кримінальну відповідальність за образу та погрозу військовослужбовцю є неможливим без використання історичного методу. Історичний метод дозволяє з'ясувати сутність об'єкту, який досліджується використовуючи аналіз його історичного розвитку та історичного розвитку наукових поглядів на нього. Як справедливо зазначає М. І. Хавронюк історичний метод використовують для ретроспективного вивчення кримінально-правових проблем, закономірностей і тенденцій розвитку самого кримінального законодавства, тих факторів, які вплинули на його розвиток, встановлення впливу кримінального законодавства одних країн на кримінальне законодавство інших [1, с. 26].

При застосуванні історичного методу в наукових дослідженнях слід дотримуватися низки методологічних засад. О. М. Гетьман до таких засад відносить: а) неможливо проводити наукові дослідження правових явищ відірвано від відповідних теорій, понять і методів історичних і інших соціальних наук; б) предмет таких досліджень є предметом історії права як самостійної дисципліни; в) історія права є частиною загальної історії; г) історія права має свій відособлений об'єкт вивчення; д) історія права є частиною історії культури і найважливішим явищем суспільного життя [2, с. 16].

Перші згадки про відповідальність за образу честі стосуються епохи Київської Русі. Але в цей період не мала місце окрема відповідальність за образу військового (дружинника). Так Руська Правда вже передбачала образу честі, але лише у формі дії, а не слова. Як зазначає Я. Падоха, такі пра-

випорушення фактично збігалися з правопорушеннями проти здоров'я особи [3, с. 17]. В статті 3 Короткої редакції та статті 25 Розширеної редакції Руської Правди передбачалася відповідальність за удар батоном, жердиною, чашею, рогом, долонею або тупою стороною меча. У разі якщо ображений не помстився винному через певні причини, то на останнього накладався штраф [4, с. 52]. До образи також відносилось удар мечем або руків'ям меча.

Аналіз відповідних норм дозволяє зробити висновок, що в цей період правопорушення проти честі та гідності були більш небезпечними ніж правопорушення проти здоров'я. Навіть окремо виділяються норми, які передбачають відповідальність за пошкодження бороди та вусів, які на той час визнавалися символами мужності та честі. Беззаперечно їх носили і військовослужбовці того часу.

Такі правопорушення були відомі і Уставу князя Ярослава про церковні суди. Якщо говорити, про відповідальність за посягання на честь та гідність окремих осіб, то в ці часи під особливою охороною знаходилися честь та гідність жінки. За заповідання удару жінці передбачалося покарання, яке було рівним вбивству вільної людини. Посяганням на жіночу честь було також зняття з чужої жінки головного убору. Честь та гідність особи знаходилися під охороною і Військових уставів Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Так стаття 9 Уставу Володимира встановлювала відповідальність за образу лайкою та наклепом [4, с. 140].

З приходом монголів на давньоруські землі на них стали поширюватися права Золотої Орди. Як повідомляв італійський місіонер того часу, небезпечною образою була образа молодшими старших. Така поведінка каралася «тяжким бичуванням» [5, с. 136].

Норми законодавства про відповідальність за кримінальні правопорушення проти честі та гідності містилися і в литовських статутах в редакціях 1529, 1566 та 1588 років. Але це стосувалося перш за все шляхтичів. Сучасні дослідники цього питання наголошують, що честь і похідна від неї добра слава визнавалися базовими поняттями шляхетського соціуму [6, с. 26]. Ці нормативно-правові акти передбачали образи як словом, так і дією. Окремо встановлювалася відповідальність за образу судді.

Основними способами захисту честі був позасудовий. А саме збройний, тобто дуель. Вона була поширена і в середовищі

шляхтичів-військовослужбовців. Держава всіляко боролася саме з таким позасудовим способом захисту честі особи.

Соборне уложення 1649 року закріпило саме становий характер захисту честі. Воно містило аж 73 статті, які встановлювали відповідальність за образу словом в залежності від соціального статусу потерпілого. Це стосувалося стольників, стряпчих, дворян, бояр, думних людей. Передбачалася відповідальність за образу словом та дією. Останньою визнавалися і побої.

Вперше безпосередньо образа військового визначається у Артикулі військового Петра I. В артикулі 151 вказується, що якщо офіцер про іншого буде говорити так, щоб його добре ім'я обляяти і знищити повинен перед судом заявити, що збрехав та отримає півроку тюремного засудження. Артикул 152 визначає вчинення цього діяння імпульсивно, за яке визначалося більш м'яке покарання. Артикул 153 забороняв мститися за нанесену образу. В такому випадку обидві особи отримували однакове покарання [7, с. 354-355].

Таким чином, безпосередньо образа військового як самостійне кримінальне правопорушення зустрічається вперше саме в Артикулі військового Петра I, правда в цьому випадку, особою, що його вчиняє виступав лише військовий (офіцер).

Образа була відома і звичаєвому праву Запорізької Січі. Дослідники цього питання наголошують, що образою було виривання чуба, за що винний платив скривдженому п'ять карбованців [8, с. 21]. Наголошується також, що за образу на Січі допускався і поєдинок [9, с. 151]. Подібні посягання на честь відомі також кримінальному праву Гетьманщини часів правління Богдана Хмельницького [10, с. 124].

В подальшому на території України діяли «Права, за якими судиться малоросійський народ». Як справедливо наголошує І. Й. Бойко останні хоча і не були затверджені російською владою але застосовувалися в Гетьманщині при розгляді судових справ [11, с. 425].

Згідно з цим нормативно-правовим актом до числа кримінальних правопорушень відносилися словесні письмові образи та наклеп. Окремо передбачалася відповідальність за образу шляхтича або військового простолюдином шляхом повідомлення останнім інформації про те, що особа не має військового або шляхетського звання [12, с. 393].

В кримінальному законодавстві наступних часів охорона честі та гідності особи отримала подальший розвиток. В проекті Кримінального уложення 1813 року цим кримінальним правопорушенням відводилася ціла глава. В ній образою визнавалося будь-яке діяння, яке вчинене проти іншої особи з наміром нашкодити їй у праві або честі. Образи поділялися на образи дією, словом. До останніх відносилися і так звані «зухвалі погрози» [13, с. 151-153]. Кримінальна відповідальність також передбачалася за виклик на дуель для захисту честі та гідності.

Кримінальне уложення 1845 року вже традиційно розрізняло образу словом і образою дією. Відповідальність за неї диференціювалася в залежності від місця вчинення кримінального правопорушення (церква, палац, публічне місце); особливостей вини (умисел заздалегідь обдуманий або той, що виник раптово); особи потерпілого (звання, вік, особливе становище, жінка, батьки) тощо [14, с. 785].

Проведена у 1864 році судова реформа призвела до створення в судовій системі інституту мирових суддів. В Уложенні були виділені статті, які відносили певні порушення до кримінальних поступків. На основі цього був складений окремий «Статут про покарання, що накладаються мировими судьями». Цим нормативним актом передбачалася кримінальна відповідальність за образу словом та дією. Більш небезпечною була образа словом в усній чи письмовій формі. Кваліфікуючими обставинами визнавалися: образа із заздалегідь обдуманим умислом; образа у публічному місці; образа родича тощо [15].

Залишилася кримінальним правопорушенням і образа за Кримінальним уложенням 1903 року. Під образою в ньому розумілася умисне особисте скривдження поводженням або висловлюваннями, які ганьблять ображеного члена його сім'ї, навіть померлого. Посилена відповідальність встановлювалася за образу матері, батька, священнослужителя, службової особи. Це стосувалося і військового караулу або вартового військової частини чи командира. В цих випадках винному загрожувало тюремне ув'язнення [16, с. 93].

Кримінальне законодавство України радянського періоду також встановлювало відповідальність за образу. Кримінальний кодекс України 1922 року визначав відповідальність за образу словом (усно чи письмо-

во) та дією. В статті 88 встановлювалася відповідальність за публічну образу окремих представників влади при виконанні ними своїх службових обов'язків. В цьому випадку основним об'єктом кримінального правопорушення визнавався встановлений порядок управління, честь же та гідність були його додатковими обов'язковими об'єктами [17, с. 484-485].

Кримінальний кодекс 1927 року майже не змінив регламентацію відповідальності за образу. Ст. 167 мала загальний склад злочину і встановлювала відповідальність за образу дією чи словом (усно або письмово). Порядок із загальним складом встановлювалася кримінальна відповідальність за образу представників влади при виконанні ними своїх службових обов'язків (ст. 71); образу, яка завдана підлеглим своєму військовому начальнику (ст. 206-5); образу, коли винний і потерпілий є військовослужбовцями але не знаходяться у відносинах підлеглості або старшинства (ст. 206-6) [18, с. 41].

Кримінальний кодекс 1960 року в статті 126 вперше визначив образу як умисне приниження честі і гідності особи, яке виражене у непристойній формі. Збереглися і спеціальні норми про відповідальність за образу представника влади або представника громадськості, які охороняють громадський порядок (ст.189); за образу працівника міліції або народного дружинника у зв'язку з виконанням ними обов'язків по охороні громадського порядку. Пізніше до них віднесли і військовослужбовців (ст. 189-1); за образу військовим начальником підлеглого або підлеглим військового начальника (ст. 237); за образу насильницькою дією одним військовослужбовцем іншого за відсутністю між ними відносин підлеглості або старшинства (пізніше ця норма почала називатися «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями при відсутності між ними відносин підлеглості»); Образа судді (ст. 176-3) [19].

Кримінальний кодекс України 2001 року не містить в собі ні загальної ні спеціальної норми відповідальності за образу (окрім статті 435-1 КК України). Спроби були криміналізувати лише таке суспільно небезпечне діяння як наклеп. Як відомо, законом від 16 січня 2014 року законодавство про кримінальну відповідальність нашої країни було доповнене ст. 151-1 «Наклеп». Наклепом визнавалося поширення завідомо неправдивих вигадок, що ганьблять іншу особу. В якості кваліфікуючих ознак криміна-

льного правопорушення визнавався наклеп у друкованому або іншим способом розмноженому творі, в анонімному листі, а так само вчинений особою, раніше судимою за наклеп та наклеп, поєднаний з обвинуваченням у вчиненні злочину проти основ національної безпеки України або іншого тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Однак громадські протести до цієї та інших новел законодавства, які назвали «диктаторськими законами» призвели до подальшої декриміналізації такої поведінки.

Потім у листопаді 2018 року у Верховній Раді був зареєстрований законопроект щодо встановлення знову кримінальної відповідальності за наклеп. Його автори наголошували, що такий крок дозволить забезпечити об'єктивність та достовірність подачі інформації журналістами, які свободу слова все частіше плутають зі всюдозволеністю, поширенням відверто неперевіраних, а то і зовсім неправдивих відомостей.

Противники криміналізації подібної поведінки наводили різноманітні аргументи на користь своєї позиції. Основними з них є: це є посяганням на свободу слова; порушується такий принцип криміналізації суспільно небезпечних діянь, як принцип економії кримінальної репресії; є достатнім захист честі та гідності цивільно-правовими засобами, тощо.

Із кожним з цих аргументів можна погодитись. Але хочеться подивитися на цю проблему під іншим кутом. А саме, образа (як і наклеп) є проявом психічного насильства поряд з погрозами і іншими його проявами. Більшість небезпечних проявів психічного насильства криміналізовані, бо мають підвищений характер суспільної небезпечності і визнаються кримінальними правопорушеннями.

Є зрозумілим, що образу характеризують безліч оціночних об'єктивних та суб'єктивних ознак, а хіба з погрозами не така ситуація. Такий підхід і пояснює позицію законодавця щодо об'єднання в ст. 435-1 КК України двох конкретних проявів кримінального психічного насильства щодо військовослужбовців – образи та погрози. Така насильницька поведінка потребує належної кримінально-правової оцінки.

Підводячи підсумки ретроспективи кримінальної відповідальності за образу, ми погоджуємося з А. В. Андрушко про те, що кримінальна відповідальність за злочини проти честі та гідності (зокрема, образа) пройшло тривалу еволюцію від детальної

регламентації відповідних положень до декриміналізації діянь (наклепу та образи), які традиційно вважалися посяганнями на вказані цінності. Проте не підтримуємо автора в думці про те, що еволюція пов'язана з поступовим усвідомленням того, що протидія вказаним діянням засобами кримінального права створює серйозний ризик надмірного застосування кримінально-правових методів [20, с. 58].

На нашу думку, кримінально-правова охорона честі та гідності потребує належної кримінально-правової охорони. Це можуть бути як загальні так і спеціальні норми і стаття 435-1 КК України є тому підтвердженням. Ця позиція нами виказувалася неодноразово в роботах різного часу.

Висновки. Застосування історичного методу дослідження питання кримінально-правового захисту честі та гідності військовослужбовця від образ дозволило дійти наступних висновків:

- кримінально-правова охорона цих соціальних цінностей є необхідною і своєчасною;

- така охорона обумовлена історичним розвитком відповідного кримінального законодавства;

- стаття 435-1 КК України забезпечує охорону саме професійних честі та гідності військовослужбовця;

- під професійною честю військовослужбовця як об'єктом кримінально-правової охорони слід розуміти оцінку його особистості з боку суспільства, яка формується у відповідності із суспільно значущими вчинками та діями особи в межах її професійної діяльності і які відповідають соціальним нормам цього суспільства.

- під професійною гідністю військовослужбовця як об'єктом кримінально-правової охорони розуміється самооцінка військовослужбовця своєї особистості, як представника певної професійної спільноти, але не люба самооцінка, а лише така, яка відповідає прийнятим в цьому суспільстві та загально визнаним нормам і правилам поведінки.

- честь та гідність військовослужбовця мають і психологічний зміст, який включає низку етичних, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних рис особистості. До них відносяться: для честі: потреба в повазі до себе та визнання іншими своїх заслуг перед людьми; переконаність у власній значущості для суспільства; чесність перед людьми; репутація; престиж; совість;

почуття обов'язку перед людьми; висока моральність у стосунках; честолюбство; для гідності: потреба в самоповазі; вимогливість до себе; шляхетність; авторитет; сумлінність; правдивість перед собою; самоконтроль; почуття відповідальності перед власною совістю; самолюбство.

- під образою честі та гідності військовослужбовця слід розуміти висловлювання в усній чи письмовій формі або у вигляді дії (ляпас, плювок, непристойний жест), які здійснені як публічно так і такі, що не мають ознак публічності, а також заочно, які поля-

гають у негативній оцінці особистості даної людини і виражені у формі, яка суперечить встановленим правилам поведінки і загальнолюдської моралі;

- стаття 435-1 КК України не містить вказівку на обов'язковість непристойної форми при образі. Тобто в даному випадку, образа може здійснюватися і у пристойній формі. Головною є оцінка: моральних стандартів міжособистісного спілкування (етикет), що існує у суспільстві; професійної та іншої характеристики винного та потерпілого; характер їх відносин, тощо

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи : порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ : Київський національний університет внутрішніх справ, 2007. 557 с.
2. Гетьман О. М. Теоретико-методологічні проблеми історико-правової науки в працях українських вчених XIX – початку XX сторіччя : автореф. дис. канд. юрид. наук. спец. 12.00.08. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2006. 20 с.
3. Падох Я. Нарис історії українського карного права. Мюнхен : Вид-во: «Молоде життя», 1951. 131 с.
4. Российское законодательство X-XX веков. В 9-ти томах. Т. 1. Законодательство древней Руси. Москва : Юридическая литература. 1984. 432 с.
5. Путешествия в восточные страны Плано Карпини и Рубрука / ред., вступ. статья и примечание Н. П. Шастиной. Москва : Госуд. изд-во географ. лит-ры, 1957. 291 с.
6. Старченко Н. П. Честь як регулятор шляхетського повсякдення (Волинь останньої третини XVI – початку XVII сторіччя). *Український історичний журнал*. 2012. № 6. С. 25-39.
7. Российское законодательство X-XX веков. В 9-ти томах. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. Москва : Юридическая литература. 1986. 512 с.
8. Терлюк І. Я. Огляд історії кримінального права України : навч. посіб. Львів: Ліга-Прес, 2007. 92 с.
9. Історія українського козацтва : нариси. У 2 т. Т. 2. / редкол. В. А. Смолій (відп. ред.) та інші. Київ. Вид-во «Києво-Могилянська академія», 2011. 724 с.
10. Козаченко А. Злочини і покарання в Україні-Гетьманщині за універсалами Богдана Хмельницького (1648-1657 роки). *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4/35. С. 120-126.
11. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів : Видавнич. Центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2014. 904 с.
12. Права, за якими судиться малоросійській народ 1743 року / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України 1997. 547 с.
13. Проект Уголовного уложения Российской империи 1813 г. / Безверхов А. Г., Коростелёв В. С. Самара : Самарский университет. 2013. 181 с.
14. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург: Тип. Отделения Собственной ЕИВ Канцелярии, 1845. 898 с.
15. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми Судьями 1885 года. URL: https://parvo.by/upload/pdf/krim-pravo/ustav_o_nakazanih_mirovie_sudji_1864_goda.pdf. (дата звернення 30.08.2023)
16. Уголовное уложение Высочайше утверждённое 22 марта 1903 года. Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1903. 144 с.
17. Михайленко П.П. Борьба с преступлениями в Украинской ССР 1917-1925 г.г. в 2 т. Т. 1. Киев : РНО при МООН УССР, 1966. 832 с.
18. Уголовный кодекс УССР 1927 года. Москва : Юридическое изд-во НКЮ СССР, 1942. 104 с.
19. Кримінальний кодекс 1960 року. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=02AWZ116F6> (дата звернення 05.09. 2023).
20. Андрушко А.В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : Ваїте, 2020. 560 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2023

Стаття рекомендована до друку 24.11.2023

O.M. KHRAMTSOV

DSc (Law), Professor,

professor of the Department of Criminal Law

E-mail: Khramtsovalex@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0137-2626>

V.N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, 61022, Maidan Svobody 4

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LEGISLATION ON CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR INSULTING A MILITARY SERVICEMAN

ANNOTATION. The article examines the peculiarities of the formation and development of our country's legislation on criminal responsibility for insulting a military serviceman. The application of the historical method in this case made it possible to investigate the historical conditioning of the criminalization of such a socially dangerous act as an insult to a person in general and an insult to a military serviceman in particular. The studied legal monuments of the following periods: princely period; the period when Ukrainian lands were part of the Austro-Hungarian and Russian empires; the period of the Ukrainian SSR; the period of the independent state of Ukraine before the adoption of the new Criminal Code of Ukraine and the modern period.

It is emphasized that the responsibility for an insult accrues a long time in the history of the legislation of our country. It contained norms on responsibility for the insult of any person, as well as for the insult of specifically defined persons: a woman, a mother, a father, a nobleman, etc. The insult was possible both by word and by physical actions. It was determined that for the first time the responsibility for insulting a serviceman was established by the Military Ordinance of Peter the I. The mentioned ordinance recognized only an officer (a special subject) as the subject of an insult. In the future, insult of various persons were criminalized: priests; officials; policemen, military personnel and others.

Article 435-1 of the Criminal Code of Ukraine of 2001 fixed the composition of the insult of a serviceman in this form for the first time. And although disposition of the article causes certain remarks from scientists, practical workers and representatives of civil society, it is an important step in the criminal legal protection of the right of military personnel to professional honor and dignity. The author emphasizes that the criminalization of the insult of a military serviceman meets the conditions of historical conditionality and is timely and necessary.

The article also provides author's definitions of the concepts of professional honor and dignity; criminal offense and its forms.

KEY WORDS: *criminalization, criminal responsibility, historical conditioning, honor and dignity, indecent form, insult, military serviceman, physical and informational actions, subject of a criminal offense, victim.*

REFERENCES

1. Khavronyuk M.I. Criminal legislation of Ukraine and other states of continental Europe: comparative analysis, problems of harmonization: diss. ... Dr. of Law Sciences: 12.00.08. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs, 2007. 557 p. (in Ukrainian).
2. Hetman O.M. Theoretical and methodological problems of historical and legal science in the works of Ukrainian scientists of the 19th and early 20th centuries: author's abstract. Candidate of Law Sciences: 12.00.08. Odesa: Odesa National Law Academy, 2006. 20 p. (in Ukrainian).
3. Padoh Ya. Essay on the history of Ukrainian criminal law. Munich: Edition: "Young Life", 1951. 131 p.
4. Russian legislation of the X-XX centuries. In 9 volumes. V. 1. Legislation of ancient Rus. Moscow: Legal literature. 1984. 432 p. (in Ukrainian).
5. Travels to Eastern countries by Plano Karpina and Rubruk / ed., introduction. article and note by N. P. Shastyna. Moscow: State Court. publishing house Georaf. lit-re, 1957. 291 p. (in Russian)
6. Starchenko N. P. Honor as a regulator of aristocratic everyday life (Volyn of the last third of the 16th – beginning of the 17th century). Ukrainian historical magazine. 2012. No. 6. P. 25-39. (in Russian)
7. Russian legislation of the X-XX centuries. In 9 volumes. V. 4. Legislation of the period of formation of absolutism. Moscow: Legal literature. 1986. 512 p. (in Russian).
8. Terlyuk I.Ya. Review of the history of criminal law of Ukraine: academic. manual Lviv: Liga-Press, 2007. 92 p. (in Ukrainian) (in Russian).
9. History of the Ukrainian Cossacks: essays. In 2 vols. Vol. 2. / editor. V. A. Smolii (rep. ed.) and others. Kyiv. Publishing house "Kyiv Mohyla Academy", 2011. 724 p. (in Ukrainian).
10. Kozachenko A. Crimes and Punishments in Ukraine-Hetmanate according to the works of Bohdan Khmelnytskyi (1648-1657). Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine. 2003. No. 4/35. P. 120-126. (in Ukrainian)
11. Boyko I.Y. History of legal regulation of civil, criminal and procedural relations in Ukraine (IX-XX centuries): academic. manual for students higher education institutions Lviv: Publishing House. Center of Ivan Franko LNU. 2014. 904 p. (in Ukrainian).
12. The rights by which the Malorossian people are judged in 1743 / edited by Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine 1997. 547 p. (in Ukrainian).

13. Draft Criminal Code of the Russian Empire of 1813 / Bezverkhov A.G., Korostelyov V.S. Samara: Samara University. 2013. 181 p. (in Russian).
14. Regulations on punishments criminal and correctional. Saint-Petersburg: In Publishing House of the Division His Imperial Majesty own Chancellery, 1845. 898 p. (in Russian).
15. Statute on punishments imposed by magistrates of 1885. URL: https://parvo.by/upload/pdf/krim-pravo/ustav_o_nakazanih_mirovie_sudji_1864_goda.pdf. (application date 08/30/2023) (in Russian)
16. The Supreme Criminal Code approved on March 22, 1903. St. Petersburg: Senat Publishing House, 1903. 144 p. (in Russian).
17. Mykhaylenko P.P. Fighting crimes in the Ukrainian SSR 1917-1925 in 2 vols. Vol. 1. Kyiv: RNO under the MOOP of the Ukrainian SSR, 1966. 832 p. (in Russian).
18. Criminal Code of the Ukrainian SSR of 1927. Moscow: Legal Publishing House of the National Union of the USSR, 1942. 104 p. (in Russian).
19. Criminal Code of 1960. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=02AWZ116F6> (date of application 05.09.2023). (in Ukrainian).
20. Andrushko A.V. Theoretical and applied principles of prevention and countermeasures against crimes against the will, honor and dignity of a person: monograph. Kyiv: Vaite, 2020. 560 p. (in Ukrainian).

The article was received by the editors 17.10.2023

The article is recommended for printing 24.11.2023